

Sygn. akt III CZP 70/14

UCHWAŁA

Dnia 16 października 2014 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Krzysztof Pietrzykowski (przewodniczący)

SSN Wojciech Katner

SSN Iwona Koper (sprawozdawca)

Protokolant Bożena Kowalska

w sprawie z powództwa M. B.

przeciwko M. C.

o wykonanie zapisu,

po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym

w dniu 16 października 2014 r.,

zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Apelacyjny w [...]

postanowieniem z dnia 18 czerwca 2014 r.,

"Czy w świetle art. 968 kodeksu cywilnego można uznać za ważny zapis testamentowy sformułowany alternatywnie?"

podjął uchwałę:

Ważny jest zapis zwykły (art. 968 § 1 k.c.), w którym przedmiot świadczenia został określony alternatywnie.

UZASADNIENIE

Przedstawione Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne powstało przy rozpoznawaniu przez Sąd Apelacyjny apelacji pozwanego M. C. od wyroku Sądu Okręgowego w B. w sprawie z powództwa M. B. o wykonanie zapisu.

W sprawie tej spadkodawca A. C., zmarły 20 maja 2009 r. sporządził własnoręczny testament powołując do całości spadku syna M. C. i ustanowił zapis na rzecz córki o następującej treści: „córce M. B. wartość budynku mieszkalnego lub dać budynek przy ul. B. 2”.

Sąd Okręgowy uznał zapis za ważny i przyjął, że na jego podstawie wybór świadczenia należał do zobowiązanego do wykonania zapisu spadkobiercy, przy czym powinien on przede wszystkim wypłacić zapisobiercy równowartość budynku mieszkalnego, a dopiero gdyby nie był w stanie spełnić tego świadczenia przenieść na niego własność wskazanej w testamencie nieruchomości.

W apelacji od wyroku Sądu Okręgowego zasądzającego od pozwanego na rzecz powódki tytułem wykonania zapisu kwotę 522.133 zł, pozwany podniósł zarzut nieważności ustanowionego zapisu ze względu na alternatywne ujęcie określonego w nim przedmiotu świadczenia.

Postanowieniem z dnia 18 czerwca 2014 r. Sąd Apelacyjny przedstawił Sądowi Najwyższemu powstające w związku z tym zagadnienie prawne: ”czy w świetle art. 968 k.c. można uznać za ważny zapis testamentowy sformułowany alternatywnie”.

Powstające na tym tle poważne wątpliwości uzasadnił brakiem orzecznictwa Sądu Najwyższego odnoszącego się do tego zagadnienia oraz nieprzekonującym - w jego ocenie - stanowiskiem doktryny, odmiennym niż prezentowane w zaskarżonym wyroku Sądu Okręgowego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Przepis art. 968 k.c. zawiera definicję zapisu zwykłego, zgodnie z którą spadkodawca może przez rozrządzenie testamentowe zobowiązać spadkobiercę ustawowego lub testamentowego do spełnienia określonego świadczenia majątkowego na rzecz oznaczonej osoby. Wynika z niego, że określenie

przedmiotu zapisu, tak jak oznaczenie zapisobiercy należy wyłącznie do spadkodawcy.

Przedmiotem zapisu może być każde świadczenie majątkowe przynoszące korzyść zapisobiercy. Ustawa nie ogranicza swobody spadkodawcy w określeniu przedmiotu zapisu zwykłego. Od woli testatora zależy także sposób uregulowania stosunków między stronami stosunku zobowiązaniowego mającego źródło w zapisie, w tym sposobu, miejsca i terminu jego wykonania i skutków jego niewykonania lub nienależytego wykonania.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego brak jest wypowiedzi rozstrzygających problem przedstawiony przez Sąd Apelacyjny.

Kwestia dopuszczalności ustanowienia zapisu zwykłego z alternatywnym wskazaniem przedmiotu zapisu była natomiast rozważana w doktrynie, w której dominuje pogląd wyłączający taką możliwość. Na jego uzasadnienie przywołuje się argument o braku w Kodeksie cywilnym przepisu, który pozwala spadkodawcy na pozostawienie uznaniu innych osób albo rozstrzygnięciu sądu, który z kilku wymienionych przez spadkodawcę przedmiotów ma zapisobierca otrzymać. Możliwość taką przewidywał art. 119 dekretu z dnia 8 października 1946 r. - Prawo spadkowe (Dz. U. Nr 60, poz. 328 ze zm. - dalej pr. spadk.). Nie wprowadzenie do Kodeksu cywilnego przepisu będącego odpowiednikiem art. 119 pr. spadk. przy założeniu racjonalności ustawodawcy, należy więc interpretować jako zamierzone pozbawienie spadkodawców prawa do ustanowienia zapisu zwykłego z alternatywnie określonym przedmiotem.

Szersza analiza rozważanego zagadnienia wskazuje jednak na istnienie istotnych racji uzasadniających pogląd przeciwny dopuszczający testamentowy zapis zwykły sformułowany alternatywnie.

Tezy takiej nie podważa zarówno językowa wykładnia art. 968 k.c., który kwestii tej nie reguluje, jak i brak w Kodeksie cywilnym przepisu recypującego treść art. 119 pr. spadk.

Na skutek ustanowienia zapisu powstaje z chwilą otwarcia spadku dla zapisobiercy z mocy samego prawa wierzytelność, na podstawie której może on żądać od obciążonego spełnienia świadczenia stanowiącego przedmiot zapisu. Stosunek zobowiązaniowy powstający wskutek zapisu między zapisobiercą

a obciążonym podlega przepisom o zobowiązaniach zawartym w księdze trzeciej Kodeksu cywilnego. Odstępstwa od tej zasady wynikają z przepisów szczególnych zamieszczonych w księdze czwartej Kodeksu cywilnego mających pierwszeństwo przed zasadami ogólnymi wykonywania zobowiązań.

Warunkiem powstania i wykonania zobowiązania jest oznaczenie świadczenia dłużnika. Zasada ta doznaje modyfikacji w przypadku zobowiązań przemiennych (art. 365 k.c.), charakteryzujących się początkowo brakiem definitywnego określenia świadczenia, co jest wynikiem tego, że zaspokojenie wierzyciela może nastąpić przez spełnienie jednego świadczenia spośród dwóch lub więcej świadczeń wybranych przez osobę uprawnioną. Jeżeli strona uprawniona do wyboru świadczenia wyboru tego nie dokona, druga strona może jej wyznaczyć w tym celu odpowiedni termin. Po bezskutecznym upływie wyznaczonego terminu uprawnienie do dokonania wyboru przechodzi na stronę drugą.

Odniesienie powyższych reguł do stosunku zobowiązaniowego mającego źródło w zapisie zwykłym prowadzi wprost do wniosku, że spadkodawca może poprzez ustanowienie zapisu zwykłego doprowadzić do powstania między zapisobiercą i zobowiązanym do wykonania zapisu zobowiązania przemiennego, którego konkretyzacja następuje w drodze wyboru świadczenia przez uprawnionego, może też określić do której ze stron wybór ten należy. W razie braku wskazania przez spadkodawcę strony uprawnionej do wyboru zastosowanie będą mieć reguły określone w art. 365 k.c. Każde ze świadczeń przemiennych powinno być przy tym przez testatora dostatecznie określone, zgodnie z ogólnymi zasadami oznaczenia świadczenia, z tym skutkiem, że niedostateczne określenie któregoś ze świadczeń alternatywnych eliminuje je z możliwości wyboru.

Wcześniejsze podejście do wykładni przepisów o zapisie zwykłym zmienia wprowadzenie do przepisów spadkowych instytucji zapisu windykacyjnego (art. 981¹ i dalsze k.c.), skłaniając do bardziej liberalnej oceny odnośnie do zakresu swobody zapisodawcy przy ustanawianiu zapisu zwykłego. W odróżnieniu od zapisu zwykłego, zapis windykacyjny, który wywołuje ex lege w chwili otwarcia spadku skutki rzeczowe, nie może być sformułowany alternatywnie. Poszerzając zakres rozrządzeń testamentowych o zapis windykacyjny ustawa wyraźnie

różnicuje instytucje zapisów według kryterium zakresu swobody testatora, większej w przypadku zapisu zwykłego, co przejawia się możliwością zapisu kilku przedmiotów do wyboru.

Przyjęta wykładnia art. 968 k.c., w myśl zasady *favor testamenti*, sprzyja utrzymaniu rozrządzenia testatora, który z ważnych dla niego powodów zdecydował się na alternatywne określenie przedmiotu zapisu zwykłego, a jednocześnie realizuje zasadę swobody testowania, nakazującą taką w wykładnię przepisów, która w maksymalnym stopniu pozwoli spełnić wolę spadkodawcy. Na gruncie tej kluczowej zasady prawa spadkowego, każde ograniczenie dopuszczalności konkretnego rozrządzenia testamentowego, jeżeli nie ma gruntownego i przekonującego uzasadnienia musi być uznane za jej naruszenie. Z przyczyn wcześniej wywiedzionych brak jest uzasadnionych racji merytorycznych, aksjologicznych, prakseologicznych i systemowych przemawiających za niedopuszczalnością ustanawiania zapisów zwykłych z alternatywnym określeniem ich przedmiotu.

Przedstawiony sposób rozstrzygnięcia przedstawionego Sądowi Najwyższemu zagadnienia prawnego wpisuje się w widoczną na tle najnowszych zmian prawa spadkowego i orzeczeń Sądu Najwyższego z tego zakresu (uchwały z dnia 13 grudnia 2013 r. III CZP 79/13 dotychczas nie publ. i z dnia 18 lipca 2012 r., III CZP 46/12, OSNC 2012, nr 3, poz. 29) tendencję do poszerzania swobody spadkodawcy do dysponowania majątkiem na wypadek śmierci, co łączy się z ogólniejszą kwestią wzrostu znaczenia prawa spadkowego.

Z tych względów orzeczono jak na wstępie.